

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΧΑΜΕΡΛΙΓΓΙΟΣ

[1830 — 1889]

Τὸ ὄνομα τοῦ Ροβέρτου Χαμερλιγγίου ὄλως ἄγνωστον τέως παρ' ἡμῖν ἐποίησε γνῶριμον ἡ «Ἀσπασία», ἐν τῶν ἐξόχων ἔργων τοῦ γερμανικοῦ Παρνασοῦ, ὅπερ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπεφάνη ἑλληνικὴν στολὴν περιβεβλημένον.

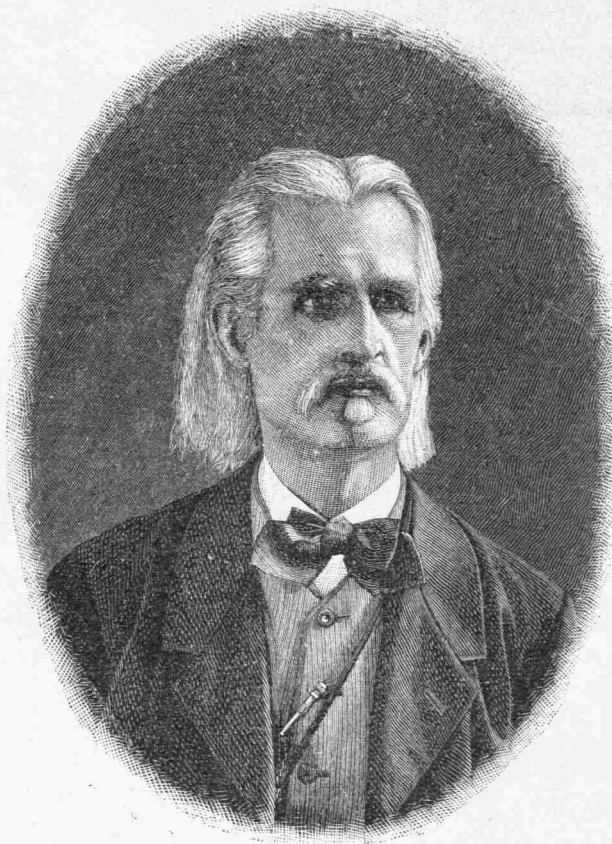
Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο, καίπερ ἐλέγχον πανταχοῦ τὴν ποιητικὴν φύσιν τοῦ συγγραφέως, ὡς φέρον κατ' ἀνάγκη τὸ ἔνδυμα τῆς μυθιστορίας, ἴσως ἕκαμέ τινες νὰ νομίσωσιν, ὅτι ὁ γράψας αὐτὸ εἶναι μυθιστοριῶν συγγραφεύς, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ ἀνελιζέει τῶν περιπετειῶν τῶν ἡρώων αὐτῶν τοῦτο μάλιστα ἐπιδιώκουσι, νὰ ζωγραφήσωσι πιστῶς τὸν βίον, τὰ ἔθιμα καὶ νόμιμα καὶ καθ' ὅλου τὴν παιδείαν λαοῦ τινος ἐν ὠρισμένη ἐποχῇ, οἷος ὁ Ἑβερς. Ἄλλ' ὅμως πλανῶνται, οἱ ταῦτα νομίζοντες· διότι ὁ Χαμερλιγγίος ἦτο ποιητής, καὶ δὴ ἐκ τῶν μεγαλοφυῶν καὶ ἰδιοφυῶν ἐκείνων, ὧν τὰ μὲν ὀνόματα χρυσοῖς ἀναγράφονται γράμμασιν ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας τῆς ποιήσεως, τὰ δ' ἔργα ὑπερπηδῶντα, τὰ στενὰ ὄρια τῆς χώρας, ἐξ ἧς κατάγονται, κοινὸν κτῆμα γίνονται πάντων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δικαίως· διότι, ὡς ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ θερμαίνει πάντας τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω καὶ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ποιητῶν, ἀθάνατα μνημεῖα τῆς θείας δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, θερμαίνουσι καὶ φωτίζουν, ὡς φαινοὶ ἀστέρεις, τὸν νοῦν καὶ τὴν πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀληθές

ὄργῳσαν ψυχὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων πάσης φυλῆς.

Ἀπὸ τῆς νεανικῆς ἡλικίας ἐπίχαρις, σθεναρὰ, ὑψηπετής καὶ καλλιμορφος προβάσα ἡ

νεαρὰ ἔτι Μοῦσα τοῦ Χαμερλιγγίου πρωίμως εἴλκυτεν ἐφ' αὐτὴν τὴν προσοχὴν καὶ τῶν μεγάλων κριτικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τῶν φιλομουσῶν ἀναγνωστῶν τῆς Γερμανίας. Ἄλλὰ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἐμπρεπῆ θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως κατέλαθεν, ἀφ' οὗ ἀνδρωθεῖσα κατέλιπε τὴν λυρικὴν καὶ ἐπὶ τὴν ἐπικὴν ἐστράπη ποίησιν.

Ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ τῆς νέας σχολῆς τοῦ ὑγινοῦς νοῦ, du bon sens, ὡς οἱ Γάλλοι αὐτὴν καλοῦσιν, ἐκήρυττον, ὅτι τὸ ἐπικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως εἶνε ἀπρηχαιωμένον τι καὶ νεκρὸν καὶ ὅτι τὸ δένδρον τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ξηρανθὲν ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς μυθιστορίας· ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ περὶ τὰ γερμα-

Robert Hamerling

νικὰ γράμματα σπουδάζοντες ἔμελλον νὰ κυλίσωσι τὸν λίθον, ἵνα σφραγίσωσι τὸν τάφον τοῦ ἔπους, αἴφνης ἐπεφάνησαν ὡς ἀληθῆς καὶ ζῶσα ἔνστασις ἔπη τινά, ἐν οἷς ὑπέροχον θέσιν κατέλαβον δύο τοῦ Χαμερλιγγίου ἔπη. Ταῦτα δ' οὐ μόνον κατέδειξαν, ὅτι δύναται ἔτι ν' ἀνθήσῃ ἡ ἐπικὴ ποίησις, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξαν τὸν Χαμερλιγγίον ὡς τὸν μόνον δυνάμενον διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἰδιοφυΐας αὐτοῦ νὰ καλλιεργήσῃ καὶ προαγάγῃ αὐτὴν ἐν τῷ πνεύματι τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀληθῶς δ' ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως

νικὰ γράμματα σπουδάζοντες ἔμελλον νὰ κυλίσωσι τὸν λίθον, ἵνα σφραγίσωσι τὸν τάφον τοῦ ἔπους, αἴφνης ἐπεφάνησαν ὡς ἀληθῆς καὶ ζῶσα ἔνστασις ἔπη τινά, ἐν οἷς ὑπέροχον θέσιν κατέλαβον δύο τοῦ Χαμερλιγγίου ἔπη. Ταῦτα δ' οὐ μόνον κατέδειξαν, ὅτι δύναται ἔτι ν' ἀνθήσῃ ἡ ἐπικὴ ποίησις, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξαν τὸν Χαμερλιγγίον ὡς τὸν μόνον δυνάμενον διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἰδιοφυΐας αὐτοῦ νὰ καλλιεργήσῃ καὶ προαγάγῃ αὐτὴν ἐν τῷ πνεύματι τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀληθῶς δ' ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως

τῶν ἐπῶν τούτων οὐ μόνον προσφιλέστατος καὶ γνωριμώτατος εἰς πάντας τοὺς Γερμανοὺς ἐγένετο ὁ καὶ ἄλλως γνωρίμος ἤδη ποιητής, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, ὥστε νέον μὲν Ὀμηρον ἀπεκάλεσαν αὐτὸν ἐν ὑπερβολῇ βεβαίως τοῦ θαυμασμοῦ οἱ λάτραι καὶ θιασῶται τῆς Μούσης αὐτοῦ, ἐπικλὸν δὲ Σαιζπῆρον δικαιοτέρον οἱ μέτριοι ἐν ταῖς κρίσεσι, πάντες δέ, καὶ δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ φθονεῶς πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ διακείμενοι καὶ ἀμειλίχτως τὸν ἐπισκιάσαντα αὐτοὺς καταδιώξαντες ἀνωμολόγησαν, ὅτι ὁ πρῶτος μὲν τῶν ἐν Αὐστρία Γερμανῶν ποιητῶν ἦτο ὁ Χαμερλίγγιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γριλλπαρτσέρου οὐδενὸς δὲ δεύτερος καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ, ὧν ὀλίγοι ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν ἔργα ἄξια νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Οὐ μόνον δ' ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ ἐθαυμάζετο νῦν τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὑπερπερῆθησαν τὰ στενὰ ὄρια τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἔξω γνωριμώτατον ἐγένετο, καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ Δανιμαρκίᾳ, καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἐν Πολωνίᾳ, καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ. Διότι καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ σχεδὸν πάντῃ μετεφράσθησαν εἰς τὰς γλώσσας τῶν χωρῶν τούτων καὶ πραγματεῖαι παντοῖαι καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐγράφθησαν καὶ μάλιστα ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ μάλιστα χώρᾳ τοσοῦτον ἐθαυμάζετο καὶ μετὰ τοσοῦτου ἐνθουσιασμοῦ ἀνεγινώσκετο ἐν ἰδίᾳ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἐν Βονωνίᾳ διάσημος καθηγητὴς Luigi Michelangelo ἐγράψεν ὀγκωδέστατον καὶ πολλοῦ λόγου ἄξιον βιβλίον, ἐν ᾧ ἐπειράθη ν' ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνον καὶ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ῥοπὴν, ἣν ἡ τοῦ Χαμερλιγγίου ποίησις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἶχε δ' ὁ Χαμερλίγγιος οὐ μόνον μεγαλοφυᾶ πλαστικὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ εὐγενῆ καὶ μεγαλογνώμονα ψυχὴν. Ὑπὸ τῶν ὑψίστων δὲ ἰδεῶν τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἀληθοῦς κατεχόμενος ἠγωνίζετο διὰ παντός τοῦ βίου ν' ἀποδείξῃ μὲν ἑαυτὸν καλὸν καὶ ἀγαθόν, νὰ ἐνθουσιάσῃ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τὰς ιδέας ταύτας, ὧν ἀπόστολον ἑαυτὸν θεώρει. « Ἡ ιδέα τοῦ καλοῦ » ἐγράψεν ἐν ἡλικίᾳ δέκα καὶ ἔξ ἐτῶν, « εἶναι ὁ σταθμὸς, ἐν ᾧ ἀναπαύονται, καὶ τὸ κέντρον, περὶ ὃ στρέφονται ἅπασαι αἱ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων θεωρίαι μου, αἵτινες τέως εἰς τὸ ἄπειρον ἐπλανῶντο. . . Ὅποσον ἔξοχος καὶ ὑψηλὴ εἶναι ἡ ιδέα αὕτη ν' ἀποδείξῃ τις ἑαυτὸν τελειῶς καλὸν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καλλιτέχνημά τι! . . . Ἡ κυρία ἀρχὴ εἶναι ὅτι

ἕκαστος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ θεωρῆ ὡς καθῆκον καὶ νὰ προβάλλῃ σκοπὸν τοῦ βίου αὐτοῦ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη δ' ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ τὸ καλόν. Ἴδετε τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Βελθεδέρε· διὰ τί εὕρισκετε αὐτὸν καλόν, εἰ μὴ, διότι εἶνε εἰκὼν τοῦ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς τελείου ἀνθρώπου; Τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄρα συμπίπτουσιν ».

Ἄλλὰ, καίπερ τοσοῦτον ἐνθουσιῶν ὑπὸ τοῦ ιδανικοῦ, ἐπίστευεν ὁμοῦς εἰς τὸ δυνατόν τῆς συνδιαλλαγῆς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ιδανικοῦ καὶ τοῦ καθ' ὑπόστασιν ὄντος, καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἐν διαφωνίᾳ πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ὅτι τὸ ιδανικὸν καὶ τὸ καθ' ὑπόστασιν ὄν, ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ κάλλος, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φύσις ἀδιάλλακτοι ἐναντιώσεις εἶνε. Ἐκ τούτου ἐπειράτο ν' ἀποδείξῃ τὸ ιδανικὸν ὡς τι, πρὸς ὃ πρέπει μὲν τις νὰ τείνῃ, ἀλλὰ τότε μόνον ἐπιτυγχάνει αὐτοῦ ὅταν μὴ ἀποβάλλῃ καὶ περιφρονῇ τὸ κατὰ φύσιν καὶ καθ' ὑπόστασιν ὄν, ὅταν μὴ θεωρῇ τὴν φύσιν ὡς ἐκπτώσιν ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἰδεῶν.

« Ἐν τῇ ψυχῇ μου ὑπῆρχεν ἐν ἀληθείᾳ ἁρμονία ἐξ ἀρχῆς » λέγει πού, « πρὸς τῷ ιδανικῷ καὶ ὑποστατικῇ τις ὁρμῆ. Διότι οὐδέποτε ἐγενόμην μανικός τις μετεωρολόγος τοιοῦτος, οἷος νὰ ζητῶ τὰς ὑπεργείους, ὅλως ἀμοιρούσας τοῦ γηίνου, εἰκόνας, ἀλλὰ τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον, ἡ πνευματοκίνητος μὲν, ἀλλὰ πλήρης ζωῆς καὶ θερμότητος ὑπαρξίς ἐφαίνετό μοι πάντοτε ἐπιτηδεῖα εἰς ἐνσώματον, ἂν καὶ παροδικὴν, παράστασιν τοῦ ιδανικοῦ ».

Συναισθανόμενος δ' ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπὶ τὴν ὕλην ἦτο τετραμμένον· κατανοῶν ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ὑψιπετής διάνοια τῶν γερμανῶν φιλοσόφων τοῦ δεκάτου καὶ ὀγδόου αἰῶνος τελευτῶντος καὶ τοῦ δεκάτου καὶ ἐνάτου ἀρχομένου ἐκήρυττεν ὡς εὐαγγέλιον τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τὸ ιδανικὸν τῆς ἐφ' ἑαυτῆς στήριζομένης ἐλευθέρας ἀνθρωπότητος, ἡ εἰς πλεῖστα παρενοεῖτο καὶ ὅλως ἡμελεῖτο, ἡ μονομερῶς ἀνεγνωρίζετο· βλέπων, ὅτι μόνη ἡ διάνοια ἐκαλλιέργετο καὶ ἐμορφῶτο, τῆς δὲ θεραπείας τῆς ψυχῆς οὐδεμίαν πρόνοιαν ἐλαμβάνετο, ἄλλος καὶ ἀγανάκτησιν ἠσθάνετο ἐν τῇ εὐγενεῖ αὐτοῦ ψυψῆ. Καὶ ἐξετίμα μὲν τὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἐκ τούτων ὀφέλειαν καὶ τὴν πρὸς πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀναγέννησιν τάσιν τῶν λαῶν, ἀλλ' ἐπίστευεν, ὅτι πάντα ταῦτα τότε μόνον δύνανται εἰς ἀγαθόν τι ν' ἀπολήξωσιν, ὅταν συνέχωνται ὑπ' ἐκείνου, ὅπερ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἤδη κατεκτήσατο. Διότι ἡ ἱστορία εἶχε διδάξῃ αὐτόν, ὅτι τὸ ἐπίγειον, τὸ κατὰ τόπον καὶ χρόνον ὑπάρχον τότε μόνον γίνεται

1) Considerazione sull' Ahasvero in Roma di R. H. Bologna 1878.

ἀληθῶς χρήσιμον καὶ μόνιμον, ὅταν μετέχη τοῦ ἀληθῶς ἀνθρωπίνου καὶ φρονίμου καὶ δικαίου, εἰ δὲ μή, ὄλως ἄκαιρον καὶ ἐπιφαλές ἀποδίδει.

«Οἱ προφήται οὗτοι τῶν κατ' ἐπίφασιν νέων καὶ ἐπικαίρων ἰδεῶν» λέγει «οὐδὲν ὑποπεύουσιν, ὅτι ἡ πενιχρὰ αὐτῶν σοφία οὐ μόνον οὐχὶ νέα εἶνε, ἀλλ', ἐνδέεσσι καὶ ἀτυχῆς λείψανον τῆς παλαιᾶς μέν, ἀλλ' αἰωνίως νέας, ἧτις ὑπὸ σοφωτέρων πρό πολλοῦ καὶ ἐγνώσθη καὶ κατενοήθη καὶ ἐκηρύχθη καὶ ἐψάλλη. . . . Οἱ περιφρονηταὶ οὗτοι τοῦ παρελθόντος ἀγνοοῦσιν, ὅτι τὸ ἄνθος αὐτοῦ δὴ τοῦ παρελθόντος ἐνέχει καὶ διασώζει τὸν σπόρον τοῦ μέλλοντος».

Τοιούτων ἀρχῶν καὶ αἰσθημάτων ἀπαύγασμα εἶνε τὰ τε λυρικά καὶ ἐπικά ποιήματα τοῦ Χαμερλιγγίου καὶ ὑπὲρ τοιούτων ἰδεῶν ἡγωνίζετο διὰ παντός τοῦ βίου.

Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιηθεῖσι ποιήμασιν εὐρίσκομεν αὐτὸν παλαιόντα ἔτι πρὸς τὴν δαιμονίαν Μοῦσαν καὶ ἀδυνατοῦντα νὰ ἐξεύρη τὴν κατάλληλον μορφήν τῆς ἐκφράσεως, ἢ στερούμενον ἔτι τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως εἰς ποιητικὴν ἐκφάνσιν τῆς ὁρμῆς, ἢ ἡσθάνετο. Τῆς πάλης δὲ ταύτης προϊόντα τὰ ποιήματα ταῦτα εἶνε μὲν σθεναρά, ἀλλὰ μυστηριώδη πῶς καὶ σκοτεινά, διότι αἱ ἔννοιαι καὶ τὰ αἰσθήματα φαίνονται καλυπτόμενα ὑπὸ ὁμίχλης τινός. Καὶ καλλιμορφα δὲ τὰ μέρη εἶνε, ἀλλὰ τὰ μέρη μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ὅλον. Ταχέως δ' ὅμως ἐξῆλθε νικητὴς ἐκ τῆς πάλης ταύτης ὁ ποιητὴς καὶ ἐξευρών καὶ τὴν πλαστικὴν δυνάμιν καὶ τὴν τελείαν μορφήν ἐπεφάνη ἀκμαῖος ἐν τοῖς ἐπικοῖς μάλιστα ποιήμασι. Ταῦτα χαρακτηρίζει διαύγεια καὶ ὕψος ἐνοιῶν καὶ αἰσθημάτων, φανταστικὴ καὶ πλαστικὴ δυνάμις, ἄμετρος δεξιότης περὶ τὴν ἐκφάνσιν σφοδρῶν παθῶν, ζωηρότης χρωματισμοῦ, θαυμαστὴ περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκλογὴν τῶν λέξεων δεινότης καὶ διαγραφικὴ τέχνη.

Ἄλλὰ τῶν κριτικῶν τινες εὐρίσκοντες ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ὅτε μὲν τῆς ζωῆς, ὅτε δὲ τοῦ θανάτου ἄμετρον πόθον ἐκφαίνόμενον βλέποντες ἐν αὐτοῖς τὸν ποιητὴν ὅτε μὲν ὑπερμέτρως ἀγαλλόμενον, ὅτε δ' ὑπερβαλλόντως λυπούμενον καὶ πάλιν παραβάλλοντες τὰ διάφορα αὐτοῦ ἔργα πρὸς ἄλληλα καὶ εὐρίσκοντες αὐτὸν ἐν αὐτοῖς ὅτε μὲν ὄλως ἰδανικόν, ὅτε δ' εἰς τὴν ὑπόστασιν τῶν ὄντων πιστεῦοντα προῆλθον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δυσαρμοστία καὶ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ὑπῆρχεν, ὅτι πάλη τις αὐτὴν κατέσχιζε καὶ ἐχαρακτήριζον αὐτὸν ὡς δυσωιωμιστικόν.

Καὶ ἀληθῶς μὲν ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ὁ πενέστατος καὶ πρὸς τὰς ἐναντιότητας τῆς τύχης παλαιῶν ποιητῆς πολλὰκις ἐθρήνηε τὴν ἀνισότητά τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπόθει τὸν θάνατον. Τῆς μελαγχολίας δὲ ταύτης ἀπαύγασμα εἶνε

καὶ ὁ ἐν ἡλικίᾳ δέκα καὶ ἕξ ἐτῶν ποιηθεὶς «μόνολογος τοῦ αὐτόχειρος». Ἄλλ' ὡς ἐνθουσιῶν περὶ τὸ καλὸν καὶ ἐν τῷ καλῷ τὴν εὐδαιμονίαν εὐρίσκων ὁ ποιητὴς ἀδύνατον ἦτο νὰ μισῇ τὸν κόσμον καὶ νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀνίαν ἐκείνην καὶ τὸν κόρον, ὃν αἰσθάνονται οἱ ἐν ἡδοναῖς πρᾶϊμως διαβιώσαντες κενοὶ μὲν φρενῶν, κενοὶ δ' αἰσθημάτων. Διὸ ταχέως κατανοήσας, ὅτι αἱ τοιαῦται μελαγχολικαὶ διαθέσεις παρήγγον αὐτὸν εἰς ὁδὸν μισητῆν, ὑπὸ σφοδρᾶς κατελήθη ἄγανακτῆσεως καὶ ἐπειράθη παντὶ σθένει νὰ διασκεδάσῃ αὐτάς. «Δὸς τὴν χεῖρα, δὸς τὸν ὄρκον» ἔγραφεν ἐν ποιήματι τιμὴν πρὸς τὸν φίλον Βρούκνερν ἐν ἡλικίᾳ δέκα καὶ ἐπτὰ ἐτῶν, «ὅτι θὰ ἀναστήσωμεν καὶ αὐθις τοὺς χρόνους» τῶν ἀγῶν ἁσμάτων, ὅτι θὰ ἐκδιώξωμεν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ Παρνασσοῦ τὰς ἐχίδνας, ὅτι θὰ καταπαύσωμεν τοὺς μελαγχολικοὺς, ἀνοήτους» στεναγμούς).

Ἄν δὲ καὶ ἐν τοῖς ὕστερον ποιήμασι φαίνεται ἐνίοτε μελαγχολῶν καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ θανάτου ποθῶν, ἂν ποτε ψάλλῃ τὸν «πόθον τοῦ θανάτου», οὐδὲν ἔπειτα ἐκ τούτου, ὅτι δυσωιωμιστικὸς ἦτο. Οὐδ' ἐκ τοῦ ποιήματος ἐκείνου «Τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς πυκνὴ χιὼν καλύπτει»

εἰς ὃ μάλιστα ἀναφέρονται οἱ δυσωιωμιστικὸν τὸν ποιητὴν ν' ἀποδείξωσι πειρώμενοι, ἐξάγεται τοῦτο. Διότι ἀληθῶς μὲν χιὼν καλύπτει καὶ βαρύνει τὸ ὄρος, ἀλλὰ δὲν εἰσδύνει εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὑπεραπολογούμενος λέγει, ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἀνατέλλοντος καὶ δύοντος ἡλίου μεταβάλλεται ἢ χιὼν εἰς χυρτὸν καὶ πορφύραν, εἰς μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας. Ἄριστα δ' ἐλέγχει τὸ ἄδικον τῶν μομφῶν τούτων ἢ κατακλείς τῆς «Φυγάδος Ἀφροδίτης» ἐν ἣ ὁ ποιητὴς ὁμολογῶν τὰς ταλαιπωρίας καὶ ἀνίας τοῦ βίου ἀναφανεῖ. «Ἄλλ' ἀναμφίβολον εἶνε, ὅτι ὑπάρχει» ἐν τῇ ψυχῇ φωνή τις, ἧτις ὑπερηχεῖ καὶ τὰς ἀνίας καὶ τὰς ὀδύνας τοῦ βίου.»

Ἐν τῇ μικρῇ πρὸ τοῦ θανάτου ἐκδοθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ βιογραφίᾳ, μετὰ θαυμαστῆς ἀπαθείας καὶ ὡς τρίτος τις ἀνατέμνων τὰ τε διανοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξηγῶν τὰς ἀφορμὰς τῆς γενέσεως ἐκάστου τῶν ἔργων ἀναλύει μὲν κριτικῶς αὐτά, παρενείρει δ' εἰς τὴν ἀναλύσιν ταύτην καὶ τὴν ἀπολογία πρὸς τοὺς ἐπιτιμητὰς αὐτοῦ. Ἦτο δὲ συνειθισμένος ὁ ποιητὴς ν' ἀνατέμνη οὕτω πάντοτε, ὡσάκις ἔγραφεν ἔργον τι, τὰς ἐννοίας καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, καὶ τοῦτο πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν γαυρεῖαν προκοπὴν αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς προλόγοις ἢ ἐπιλόγοις τῶν ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων τῶν ἔργων αὐτοῦ εὐρίσκομεν τοιαύτας ἀναλύσεις καὶ ἀπολογίας καὶ ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ ποιητοῦ, ὧν τινες ἐδημοσιεύθη-

σαν μετὰ τὸν θάνατον. Τοιαύτη δὲ τις εἶνε καὶ ἡ ἐν τῷ ἔσπερινῷ φύλλῳ τῆς 2ας τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου ἐν τῷ «Νέφ ἐλευθέρῳ τύπῳ» δημοσιευθεῖσα πρὸς τὸν διδάκτορα Εὐγένιον Γούγλια. Οὗτος δ᾽ ἦλθε δὴ παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδόμενου «Χρονικοῦ τῶν καλῶν τεχνῶν» νὰ γράψῃ πραγματείαν τινὰ περὶ τοῦ ποιητοῦ ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐξ εἰκόνας αὐτοῦ ποιηθείσης, ὑπὸ τοῦ εὐδοκίμου καλλιτέχνου Βρανστεττήρου (Brandstetter), ἣν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος ὁ ἀναγνώστης βλέπει, καὶ ἔγραψε κατ' Αὐγούστον τοῦ 1885 ταῦτα :

«Ὁ τὸ πρῶτον θεώμενος τὴν εἰκόνα ταύτην ἄλλοκοτῶς διατίθεται καὶ ἐν ἀπορίᾳ εὐρίσκειται, διότι χαλεπῶς καὶ αὐστηρῶς, σχεδὸν τι ἐχθρικοῦ προσβλέπει ἡμᾶς ὁ ποιητής. Οὐδ' αὐτὸς ὁ Βρανστεττήρος, ὅστις φαιδρὰν τὴν ψυχικὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν πάντοτε ἐκφαίνει, ἠδυνήθη νὰ περιποιήσῃ εἰς τὸ εὐρυθμον τοῦτο πρόσωπον πρῶτον τι καὶ μαλακὸν ἦθος. Ἀλλὰ τίς ἐφαντάζετο τοιοῦτον τὸν ποιητὴν τῆς διθυραμβικῆς ἠδουπαθείας, τῆς σὺβαριτικῆς ἀκολασίας, τῶν ἀκολάστων πόθων, ὡς αὐτὸν οἱ κριτικοὶ τοῦ Ἀχασθήρου παρέστησαν;

» Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀναγινώσκωμεν σπουδαίαν διανοητικὴν πάλην, παθήματα καὶ ἀποτυχίας, ἔχνη ἰσχυρᾶς μὲν, ἀλλὰ τέλος κατασυντριβείσης βουλήσεως. Ἐν αὐτῇ βλέπομεν ἐκφαινόμενα τὰ ἔχνη μακροχρονίων μεμνητικῶν μελετῶν, δι' ὧν οὐ μόνον ἠκιστα ἀρμονικῶς ἔλυσε ὁ ποιητής τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα, ἀλλ' ὀσημέραι μᾶλλον εἰσδύνων εἰς αὐτὰ εἰς πολυπλοκωτέραν καὶ σκοτεινότεραν ὁδὸν περιέπιπτε. Τίς λοιπὸν εἶνε ἡ ἀληθεστέρα εἰκὼν; Ἀναγινώσκων τις τὰ ποιήματα τοῦ Χαμερλίγγιου μετ' ἐπιστασίας καὶ ἀδιαλείπτως ἀναμφιλόγως θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι πιστῶς μὲν ἀπεικόνισε τὸν ποιητὴν ὁ καλλιτέχνης, μονομερῶς δ' ἢ ὅλως κακῶς ἐζωγράφησαν οἱ κριτικοὶ καὶ παρεμόρφωσαν αὐτόν.»

Πρὸς ταῦτα δ' ἀποκρινόμενος ὁ ποιητής λέγει ἐν τῇ ἄνω μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ:

«Ἐκ τῆς εἰκόνας ἐκείνης κατέρχασθε εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι διανοητικὴ πάλη καὶ δυσαρμοστία τις ταράττουσι τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ἀληθῶς μὲν ὀλίγοι ἴσως ἐπάλαισαν τοσοῦτον ἐν τῷ βίῳ· ἀλλ' ἡ πάλη αὕτη ἦτο οὐχὶ διανοητικὴ τις, ἀλλὰ πάλη πρὸς τὸν βίον, πρὸς τὴν τύχην. Ἐκ τούτου δέ, ὅτι πρὸς τὰς ἐναντιότητας τῆς τύχης νὰ παλαίσω ὤφειλον, ἡ

»δυσαρμοστία, περὶ ἧς λέγετε, καὶ τὸ δυσωωνιστικὸν καὶ τὰ τοιαῦτα ἀδύνατον ἦτο νὰ γεννηθῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ μου ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ὑφ' ὅσων καταλαμβάνουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ὀκνηροῦ καὶ ὑπερκόρως ἀπολαύσαντος τῶν ἠδονῶν τοῦ βίου. Ἡ ψυχὴ μου ἐξ ἀρχῆς ἀρμονικῶς διάκειται, ὅτι δὲ καὶ αἰεὶ περὶ τοῦ κόσμου θεωρία μου κύριον ὑπολαμβάνουσι τὴν ἁρμονίαν ἐν τῇ φαιδρᾷ ἀπολαύσει τοῦ βίου καὶ τοῦ καλοῦ, τὴν διαλλαγὴν τῶν ἐναντιώσεων, τοῦτο θὰ ἀποδείξῃ τὸ μέγα φιλοσοφικὸν ἔργον, ὅπερ σὺν τῷ Ἀθροπισκῷ τὸ κύριον μὲλημα τῶν ὑπολειπομένων μοι ἡμερῶν εἶνε. Μέχρι δὲ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τούτων καὶ τῆς βιογραφίας φρόνιμον νομίζω ν' ἀπέχη τις πάσης τελείας κρίσεως περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς ἐμοῦ ὡς ἀνθρώπου καὶ συγγραφέως.»

Ὅσων δ' ἐν τοῖς ποιήμασιν εὐρίσκομεν τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, μεγαλόφρονα, ἐνθουσιῶσαν περὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ πᾶν ὅ,τι ὑψηλόν, ἀποστρεφόμενην πᾶν τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελές, εὐαίσθητον, φιλόφιλον, ἀγνήν, τοιαύτην ὁμολογοῦσι καὶ οἱ γνώριμοι καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, ὅτι ὄντως ἦτο. Καὶ ἡ μορφή δ' ἐνεῖχέ τι τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ ἀλλόκοτον. Οἱ ὀξεῖς δ᾽ ἦλθε δὴ χαρακτηριστῆρες τοῦ προσώπου, οἱ πυρῶδεις, διαδυτικοί, φασματώδεις, ταυρηδὸν ὑπο-

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΧΑΜΕΡΛΙΓΓΙΟΣ
ἐν ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ

βλέποντες, τηλεσκοπικοὶ ὀφθαλμοί, τὸ κίτρινον, ὡς περγαμηνή, δέρμα καὶ ἡ μακρὰ κυμαινομένη κόμη ἄλλοκοτῶς διέθετον τὸν πρῶτον εἰς ὄψιν τοῦ ποιητοῦ ἐρχόμενον καὶ ἐνεποίουν τὴν ἐντύπωσιν ἀνδρὸς αὐστηροῦ καὶ ἠκιστα φιλόφρονος. Ἄλλ' ἡ ἐντύπωσις αὕτη ταχέως παρήρχετο, καὶ πάντες ἀνεγνώριζον τὸ φαιδρὸν καὶ εὐτράπελον καὶ φιλόφρον ἦθος αὐτοῦ καὶ ἡ τὰ σφοδρότατα πάθη προδίδουσα καὶ τὰς ὑψίστας ἐννοίας ἐγκλείουσα χαρίεσσα ἐκείνη κεφαλὴ ἐμάγευε τέλεον καὶ τοὺς ἀνδρας καὶ μάλιστα τὰς γυναῖκας.

Ἄλλ' ὁ τοσοῦτον δαφιλῶς ὑπὸ τοῦ πλάστου πεπρωκισμένος καὶ διὰ τῶν ἐξόχων αὐτοῦ ἀρετῶν κατακτώμενος τὰς ψυχὰς πάντων, ὁ ὑπὲρ πάντων ἄξιος καὶ ἐπιτήδειος γενόμενος ν' ἀπολαύσῃ τῶν γῆινων ἀγαθῶν ποιητής διήλθε τὸν βίον ἐν δειναῖς ταλαιπωρίαις. Ἄρα γε κακὸς τις δαίμων φθονήσας αὐτῷ τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν διέφθειρε τὸ σῶμα, ἢ μὴ ὁ πλάστης θελήσας νὰ κατασχύνη τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν κηρύττουςαν τὸ «νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ» ἐνέκλεισε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν νοσηρῷ καὶ ἀρρώστῳ σαρ-

κίω, ἵνα καταδείξῃ, ὅτι ἡ μεγάλη ψυχὴ ἥμιστα μὲν καταβάλλεται ὑπὸ τῶν τάλαιπωριῶν τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν ὕλης, μέγιστα δὲ διαπράττει ἔργα καὶ ἐν πονηρῷ σώματι; Ὅπως δ' ἔποτε καὶ ἂν ἔχῃ τοῦτο, ὁ δυστυχὴς Χαμερλίγγιος τριάκοντα ὅλα ἔτη κατατρυχόμενος ὑπὸ δεινῆς νόσου διῆγε τὸν βίον μακρὰν τῆς κοινω- νίας τῶν ἀνθρώπων, ἀμέτοχος πάσης χαρᾶς καὶ πάντων τῶν γηίνων ἀγαθῶν καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ συζυγικοῦ βίου. Περιεργότατον δὲ φαίνεται,

ὅτι ὁ ἐνθουσιῶν ὑπὸ τοῦ καλοῦ, ὁ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐρωτικώτατα διατιθέμενος ὑπὸ τῆς γυναικείας καλλονῆς, ὁ καὶ ἐκ τῆς ὀφείας μόνης τῶν εἰκόνων ἀγνώστων καλλονῶν τιτρωσκόμενος τὴν ψυχὴν, ὁ διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς μορφῆς τοσοῦτον μαγεύων τὰς γυναῖκας οὐδέποτε ἀληθῶς ἠγάπησεν, ἢ, ὡς αὐτὸς ἐνόμιζεν, οὐδέποτε ἠγαπήθη καὶ ἐκ τούτου ἄγαμος διεβίωσεν.

Ἄκολουθε

ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΣ.

Ἡ λυγερὴ

Συνέχεια· ἴδε σελίδα 209.

Καὶ ἐθύθισε τὴν μίαν κληματόβεργαν ἐντὸς τοῦ ποτηρίου. Ἦκούσθη βραχὺς συριγμὸς ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ πυρὸς μετὰ τοῦ νεροῦ καὶ ἡ γραῖα ἔρριψε τὴν κληματόβεργαν ἐσθραμένην ἄνω τοῦ ὤμου τῆς, πρὸς τὰ ὀπίσω.

— Τ' ἄστρο τῆς Κλαδευτήρας κι' ὁ γιὸς μ' ὁ γιόκας μου νὰ πάρουνε τὴν ἄφτρα τὴν ἀρχόντισσα! ἐπανελάθε ἡ γραῖα στραφεῖσα κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Καὶ ἀπέσβεσε τὴν δευτέραν κληματόβεργαν. Ἄφροῦ δ' ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν τρίτην ἡ Κυρὰ Παγῶνα ἔφερε τὸ νερὸ καὶ ἐπότισε τὸ παιδίον.

— Τῆς γείτοσες σου! ἐπευχῆθη.

Καὶ χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὰς εὐχαριστήσεις καὶ τὰς καλὰς δεήσεις ὅσας ἡ νεᾶνις εὐγνωμονοῦσα ἀπύθυνεν εἰς τὸν Παντοδύναμον διὰ τὴν ψυχὴν τῆς ἡ Κυρὰ Παγῶνα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ παρθύρου μικρὰν μακρὴν χύτραν κ' ἐπλησίασε τὸ παιδίον. Διότι ἐκτὸς τῶν ἐξορκισμῶν τῆς ἡ γραῖα εἰς πολλὰς παθήσεις ἐδέχετο συνεπικούρους καὶ ἀλοιφὰς καὶ φάρμακα παντοῖα τῆς δημώδους φαρμακευτικῆς. Ὁ μικρὸς κατακαπνισμένος οἰκίσκος τῆς δὲν ἦτο μόνον θεραπευτήριον, ἀλλὰ καὶ φαρμακεῖον καὶ βοτανῶν ἀποθήκη. Ἐντὸς τριῶν χαμηλῶν ἐρμαρίων περιέκλειε πάντοτε δέσμας ἀπεξηραμμένων φυτῶν τὰ ὅποια αὐτὴ ἡ γραῖα ἀνεκάλυψε, ρίζας βαρυόσμους, τῶν ὁποίων τὴν ἰαματικὴν δύναμιν αὐτὴ μόνη ἐγνώριζεν, ἐργαλεῖα χειρουργικὰ, κατεσκευασμένα ἐξ αἰμάτων καὶ πύου, ἔμπλαστρα διαφόρου μεγέθους, τολύπας βάμβακος καὶ ξαντοῦ. Μικρὰ ὑέλινα δοχεῖα ἐφύλασσον ἐπιμελῶς τὸ βάλσαμον, τὰ μεταξῶδ' ἡ ἐκεῖνα λευκὰ πτίλα, τ' ἀποσπώμενα ἀπὸ τοῦ στήθους τῶν ἀγριοχῆνων καὶ ἰκανὰ νὰ ἐπίσχωσι τὸ ὀρηκτικώτερον βεῦμα τοῦ αἵματος καὶ νὰ ἐπουλώσωσι πᾶσαν πληγὴν κατὰ τὰς ἰδέας τῆς δημώδους ἰατρικῆς. Χύτραι μικραὶ μετὰ μεγάλων, κατὰ διαφόρους στιβάδας, ἔφερον πολλαπλᾶ ἐχυλίσμα-

τα καὶ βάμματα καὶ ἀλοιφὰς ἰκανὰς νὰ κατατρώγουν τὰς σεσηπιῖας σάρκας, νὰ βευστοποιοῦν τὰ ὀστά, ν' ἀποσυνθέτουν τὰς τρίχας, νὰ διαχωρίζουν τοὺς ὕμηνους, νὰ ἰσοπεδοῦν καὶ τὰς πλέον γεγηρακυίας ὑπερσαρκώσεις. Ἡ χύτρα τὴν ὁποίαν ἐκράτει ἡ Κυρὰ Παγῶνα εἶχε ῥοδόμηλην, τὸν ὑπόξανθον ἐκεῖνον καὶ γλυκάζοντα πολτόν, τὸν ὁποῖον μόνη κατεσκευάζε συμμίσγουσα μοσχοκάρυα καὶ συκάμινια μετὰ φύλλων ῥόδου καὶ μέλιτος καὶ ὄζους καὶ ἀποβράζουσα ἐν χωματίνῳ ἀγγεῖῳ. Δι' αὐτῆς ἡ γραῖα, τῆς στυπτικῆς καὶ καυτηριώδους, ἐπέχριε μετὰ τὸν κατάλληλον ἐξορκισμὸν τοὺς πάσχοντας λαιμοὺς καὶ τὰς ἄφθας.

Μόλις ἡ Κυρὰ Παγῶνα ἐπεράτωσε τὴν ἐπίχρισιν τοῦ στόματος τοῦ παιδίου ἡ Ἄνθ' ἡγέρθη ν' ἀναχωρήσῃ.

— Ὅχι· κάτσε, καυμένη, λιγάκι· εἶπεν ἡ γραῖα μὲ θωπευτικὴν φωνὴν θὰ σοῦ 'πῶ γι' αὐτὸ ποῦ συλλογιέσαι.

Καὶ ἠτένισεν αὐτὴν μὲ βλέμμα παραδόξου ἐκφράσεως, μ' ἓνα χαμόγελο σατανικόν, τὸ ὁποῖον καθήλωσεν ἐπὶ τοῦ καταφλίου τὴν λυγερὴν. Ἐντροπὴ κατέλαβεν αἴφνης αὐτὴν καὶ ἡ καρδία τῆς ἤρχισε νὰ βροντοκτυπᾷ ἐν προσδοκίᾳ ὑψίστη. Δι' αὐτὸ ὅπου συλλογίζεται ὁ τῆς ὁμιλήσῃ ἡ γραῖα! ῥίχνει λοιπὸν τῷ ὄντι εἰς τὰ ἄστρα ἡ Κυρὰ Παγῶνα καὶ μανθάνει τὰ κρύφια συναισθήματα τῶν ἀνθρώπων! Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αὐτὴ συλλογίζεται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν· ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τῆς καρδίας τὰ βᾶθη καὶ δὲν τολμᾷ οὐδ' αὐτὴ ἡ ἴδια νὰ φέρῃ εἰς τὰ χεῖλη τῆς; Καὶ τί τάχα θὰ τῆς εἶπῃ περὶ αὐτοῦ, τί μέλλει ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνοίγεται παρὰ μόνον διὰ νὰ τοξεύσῃ ὀρηκτὸν ἐξορκισμῶν, τί μέλλει νὰ ἀκούσῃ περὶ τοῦ ἀγαπημένου τῆς; Ἦτο τῷ ὄντι περιέργος νὰ μάθῃ ἡ λυγερὴ. Ἐφοβεῖτο ὅμως μήπως ὁμιλήσῃ πολὺ ἐλευθέρως περὶ τοῦ Γεωργίου, περὶ τοῦ ἔρωτός τῆς ἡ γραῖα καὶ ἐκυμαίνετο μετα-